

Dünya Gündemi

3. Sayı

Haziran - Temmuz | 2023

İLİM ^{VE}
MEDENİYET
- DERNEĞİ -

İLİM VE MEDENİYET - DERNEĞİ -

Dünya Gündemi - 3. Sayı
Haziran - Temmuz | 2023

Proje İmtiyaz Sahibi

İlim ve Medeniyet Derneği

Editörler

Mehmet Ayaydın
Osman Mican

Analiz Yazarları

Mehmet Ayaydın
Osman Mican
Sedat Berk Çıfcılar

Tasarım

Ahmet Duman

 Küçük Çamlıca, Filiz Sk. No:3, 34696 Üsküdar/İstanbul

   ivmdernegi www.ivm.org.tr

ÖNSÖZ

Dünya Gündemi, 2023 yılının başında itibaren aylık olarak dünya siyasetinde önemli konuma sahip olan ülke ve bölgelerin gündem takibiyle küresel ve bölgesel çerçevede siyasi, ekonomik ve toplumsal analizler yaparak ulusal ve uluslararası politikaları anlamlandırmaya çalışmak ve okuyucularına sunmaktadır. Ülkelerin ve bölgelerin gündemlerini takip ederek politikalarını karşılaştırmalı bir şekilde okuyabilmek, dünya siyasetinin gidişatını doğru bir düzlemde anlamlandırabilme imkânı sağlamaktadır.

Dünya Gündemi'nin bu sayısında 2 bölge merceğe altına alındı. Güney Asya bölgesinde 2024 yılında genel seçimlerin gerçekleşeceği Hindistan'daki artan tansiyon, radikal Hindu milliyetçilerinin hükümet desteğiyle beraber Hristiyan ve Müslümanlar üzerinde tahakküm kurma çabası ve Çin'in Pakistan'daki yeni nükleer santral projesi ele alındı. Orta Asya bölgesinde ise Özbekistan'daki Anayasa değişikliği ve cumhurbaşkanlığı seçimi, dünya gündemini sarsan Wagner ayaklanması, Kazakistan'daki başörtüsü tartışmaları ve Afganistan'daki Kuş Tepe Kanal projesi konuları analiz edildi.

LONG LIVE

PAK-CHINA FRIENDSHIP

中巴友谊万岁

2024 SEÇİMLERİNE DOĞRU HİNDİSTAN'DA TANSİYON YÜKSELİYOR

MEHMET AYAYDIN

2014 yılında Başbakan Narendra Modi liderliğindeki Hindu milliyetçisi Bharatiya Janata Partisi (BJP) iktidara geldikten sonra, ülkenin %14'lük Müslüman azınlığına yönelik şiddet olayları giderek artmaktadır. Modi rejimi altında güçlenen radikal Hindu milliyetçisi gruplar, Müslümanlara karşı sürekli bir zulüm, linç etme eylemleri gerçekleştirmekte ve artan sa-

yıda düşmanca Müslüman karşıtlığı söylemler üretmektedir.

Geçtiğimiz Temmuz ayı içerisinde, Madhya Pradesh eyaletinin BJP tarafından yönetilen bir bölgesinden gelen 23 yaşındaki Zarin Khan adındaki Müslüman bir doktor, işten eve dönerken dört Hindu erkek tarafından saldırıya uğradı ve ağır yaralı olarak hastaneye kaldırıl-

dı. İlk ifadelerine göre, radikal milliyetçi hindu çetesi kendisine sopalar ve çubuklarla saldırmışlar ve inancına yönelik hakaretler ederek başörtüsünü koparıp tecavüz etmişler. Yardım istediğinde ise onlar gülüp “Hiçbir şey yapamazsın, iktidar bizim elimizde” dedikleri dile getirdi.

Bir başka olayda ise, bir demiryolu görevlisi olan Chetan Sing trenle Mumbai'ye giderken, demiryolu görevlisini öldürdü. Ardından vagonlarda dolaşarak isim ve sakallarından Müslüman olduğu anlaşılan üç kişiyi hedef alarak önce o kişileri Pakistan ile işbirliği yapmakla suçladı ardından ise üstlerine ateş ederek öldürdü.

22 yaşındaki imam Mohammad Saad da benzer bir şekilde hayatını kaybetti. Saad, geçtiğimiz günlerde bir gece vakti görev yaptığı Delhi'nin yakınlarındaki Gurgaon şehrinde bulunan bir camide, 100'den fazla kişilik bir radikal milliyetçi Hindu çetesinin camiye saldırması sonucu katledildi. Cami yakınlarında polis ekiplerinin bulunmasına rağmen geç müdahale edilmesi sebebiyle linç girişimi engellenemedi.

Hindistan'da her geçen gün artan tansiyon ve Müslümanlara karşı gerçekleştirilen şiddet olayları yukarıda bahsi geçen olaylarla sınırlı değil. Uzmanlar, Modi hükümetinin ikinci kez 2019'da iktidara gelmesiyle birlikte bu tür şiddet olaylarının belirgin bir şekilde arttığını söylemekte ve 2024 seçimlerine doğru bu toplu şiddet eylemlerinin giderek de artacağını öngörmektedir.

Hindistan önümüzdeki yıl seçime giderken, Modi'nin üçüncü dönemi için yeniden seçil-

mesi beklenmesinin yanında birçok kişi, bu tarz şiddet olaylarının halk arasında ortaya çıkan din temelinde gruplaşmanın toplumu daha da derinden böleceği ve telafi edilemeyecek noktalara götüreceğinden endişelenilmektedir. Ancak Modi, şimdiye kadar yaşanan olaylara sessiz kalmayı tercih etmektedir. Fakat bu durumun oluşturduğu kanlı şiddet tablosu Hindistan'da ve dünyada endişe ile takip edilmektedir.

HRİSTİYAN KUKİLERE KARŞI HİNDU MEİTE TOPLULUĞU

Manipur, Hindistan'ın kuzeydoğusunda bulunan bir eyalet olup çoğunluğunu Hindu Meiteilerin ve azınlık halde bulunan Hristiyan Kukilerin oluşturduğu bir etnik yapıya sahiptir. Uzun süredir bu topluluklar arasında kökeni dini ve etnik sebeplere dayanan çatışmalar yaşanmaktadır. 2023 yılında, Hindu Meitei yönetiminde olan hükümetin Hristiyan Kuki azınlık grubuna karşı ayrımcı politikaları, çatışmanın şiddetlenmesine sebep oldu. Kuki gruplarını bu süreçte hükümetin; zorla tahliye etmeye çalışması ve yasadışı göçmenler olarak nitelendirmesi gibi politikaları nedeniyle gü-

vensizlik ve haksızlık duygularıyla karşılaştı.

Çatışma, mahkeme tarafından Meitei grubuna “planlı kabile statüsü” verilmesi ile daha da şiddetlendi. Bunun yanı sıra, Meiteilerin Kuki topluluğunun çoğunlukla yaşadığı tepelik bölgelerde arazi satın almasına izin verilmesi, Kuki topluluğunda toprak, iş ve fırsat kaybı endişelerine neden oldu.

Protestolar, özellikle Kuki öğrenci grupları tarafından başlatıldı ve zamanla şiddet olaylarına dönüştü. Manipur’un başkenti Imphal’de Meitei gruplar, Kuki köylerine saldırdı ve Kuki topluluğuna mensup kişilerin kente girişini engelledi. Kuki topluluğuna ait 250’den fazla kilise tahrip edildi ve Kuki kadınlarına yönelik cinsel taciz olayları gerçekleştirildi. Çatışmaların sonunda Manipur, etnik ve dini hatlar boyunca bölündü, birçok köy tahrip edildi ve yüzlerce kişi de hayatını kaybetti.

Ancak, aynı Müslümanlara karşı gerçekleştirilen

şiddet olaylarındaki gibi bu olaylarda da hükümetin tepkisi ve müdahalesi zayıf kaldı. Gruplar arasında etkin bir barış süreci başlatamadı. Hindistan Başbakanı Narendra Modi, uzun süre boyunca sessizliğini korudu ve Manipur’daki Hindu çetelerin gerçekleştirdiği şiddet olayları hakkında hiçbir demeç vermedi. Fakat yakın zaman önce sosyal medyada çokça yayılan bir videodaki Kuki kadınlarına yönelik şiddet ve taciz görüntülerinin ardından Modi, Manipur’da yaşananların affedilemez olduğunu belirtti, ancak yine de çatışmaların daha geniş boyutuna ve çatışmada hayatını kaybeden Hristiyan vatandaşlara dair hiçbir açıklama da bulunmadı. Hristiyan Kukiler, güvenli bir yaşam için ayrı bir eyalet talebiyle çatışmayı sonlandırmayı ve hükümetin daha etkin bir rol oynamasını istiyor. Ancak Hindistan’ın, Manipur’daki çatışmaların barışçıl bir şekilde sona erdirilmesi ve kalıcı bir çözüm bulunması için daha fazla çaba sarf etmesi gerekmektedir.

BJP'YE KARŞI 26 PARTİ BİRLEŞİYOR

Son yıllarda, Hindistan'da gerçekleşen müzakereler sonucunda, 26 muhalefet partisi, Hindistan Ulusal Kalkınma Kapsayıcı İttifakı (INDIA) adı altında bir araya gelerek, Bharatiya Janata Partisi önderliğindeki Ulusal Demokratik İttifak'a (NDA) karşı mücadele etmeyi amaçlayan bir ittifak oluşturdu. Bu girişimin temel hedefi, muhalefet partilerinin güçlü bir anti-BJP cephesi oluşturarak seçimlerde Modi'ye karşı rekabet edebilmesini amaçlamaktadır. Ancak, oluşuma dahil olan bazı partilerin, Indian National Congress (INC) gibi diğer büyük muhalefet partileriyle çekişmeli ilişkilere sahip olduğu dillendirilmektedir. Bu durum, ittifakın bütünlüğünü ve etkinliğini etkileyebilir ve seçim sonuçları üzerinde belirleyici bir rol oynayabileceği düşünülmektedir.

Muhalefet partilerinin başarıyla bir araya gelmesi, siyasi farklılıklarını aşma ve ortak bir platformda birleşme çabalarını da beraberinde getirmektedir. Ancak muhalefet partileri, bazı bölgelerde birbirleriyle mücadele etmekte ve bu da ittifakın iç tutarlılığını ve birliğini zorlaştırdığını gözlemlenmektedir. Özellikle, ikinci büyük ulusal parti olan Aam Aadmi Partisi (AAP), Indian National Congress (INC) ile ilişkileri konusunda tutarsız bir tutum sergilediği görünmektedir. Aynı şekilde, bazı bölgesel partiler arasında da çekişmeler mevcuttur ve bu da ittifakın başarılı olması için bölgesel düzeyde stratejik anlaşmaların yapılmasını gerektirmektedir.

Hindistan'ın iç siyasi sahnesindeki bu değişim-

ler, geniş bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Bharatiya Janata Partisi'nin (BJP) lideri Narendra Modi'nin popülaritesi, muhalefetin seçmenleri etkileme çabalarını zorlaştırmakta ve BJP'nin birçok eyalette hükümeti tek başına veya koalisyonla yönetmesi, muhalefetin güçlü bir alternatif sunma görevini daha da zorlaştırmaktadır. Ancak muhalefetin, toplu olarak BJP'ye karşı birleşerek güçlü bir karşıtlık oluşturması, siyasi dengeyi değiştirebilecek önemli bir adımdır. Bu nedenle, muhalefet partilerinin birlikte çalışma yetenekleri ve seçim stratejileri üzerinde daha fazla odaklanmaları gerekmektedir.

ÇİN'DEN PAKİSTAN'A YENİ NÜKLEER SANTRAL PROJESİ

Pakistan, Çin tarafından inşa edilecek en büyük sivil nükleer enerji santrali için geçtiğimiz ay temel atma töreni düzenledi. Başbakan Shehbaz Sharif ve üst düzey Çinli yetkililer, Çin-Pakistan nükleer enerji iş birliğinin doğum yeri olarak adlandırılan merkezi Chashma şehrinde televizyonda yayınlanan etkinliğe katıldılar.

Beijing son 30 yılda Chashma'ya dört nükleer enerji üretim ünitesi kurdu ve toplamda yaklaşık 1,300 megavatlık üretim sağladı. Aynı zamanda Çin, Pakistan'a yakıt için zenginleştirilmiş uranyum temin etti.

Sharif, törende yaptığı konuşmada, "Temiz, verimli ve karşılaştırmalı olarak daha ucuz enerjiyi teşvik etmek için bu karşılıklı iş birliği, iki ülke arasındaki dostluk hediyesi ve diğer ülkelerin takip edebileceği bir modeldir" dedi.

Çin daha önce de, her biri 1,100 megavat üre-

tim kapasitesine sahip iki nükleer enerji santrali için HPR1000 teknolojisini tedarik etmişti. Bu santraller, son birkaç yılda Karaçi'de inşa edilmiş ve devreye alınmış olup Pakistan'ın günlük nükleer enerji üretimini 3,500 megavattan fazla artırmıştı. Çin, son 10 yılda CPEC kapsamında Pakistan'da çoğunlukla kömürle çalışan 14 elektrik santrali inşa etti ve bunları ticari işletmeye koydu, toplam kurulu kapasitesi günlük 8,000 megavatı buluyor.

Uzmanlar, CPEC'nin Pakistan'ın derinleşen ekonomik sıkıntılarına ve döviz rezervlerinin

tükenmesine sebep olduğunu ve ülkenin hem yabancı borç ödemelerine yetişmesini hem de kredilerde farklı seçenekler oluşturmasını zorlaştırdığını belirtiyorlar.

Pakistan, Çinli enerji santrallarına 1.3 milyar dolar (350 milyar rupee) kadar borçlu olup bu miktar giderek artmaktadır. Yatırımlarla beraber artan borçlar Pakistan'ın dış politika'da da Çin'e karşı bağımlılığını artırmakta Asya'da değişen güç dengelerinde zorunlu olarak Çin'in yanında yer almasına sebep olmaktadır.

ÖZBEKİSTAN ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ VE CUMHURBAŞKANI SEÇİMLERİ

OSMAN MİCAN | SEDAT BERK ÇİFCİLER

Özbekistan anayasasının değişikliğine dair gelişmeler geçen senenin mart ayından beridir devam eden ve Mirziyoyev'in tekrar başkan seçilmesiyle en büyük amacına ulaşan bir süreç olmuştur. O dönemde yazılan yazılarda Orta Asya'da anayasa değişikliğinin liderlerin kendi konumlarını güçlendirmek için demokratik görünen otoriter tavırlar olduğunu da ifade etmiştik.

Geçen sene Mart ayında başlayan ve içindeki maddelerden bazılarıyla Karakalpakistan'ın statüsüne ilişkin sorunları beraberinde getiren (bunlar Cumhurbaşkanı'nın talebi sonrası kal-

dırıldı.) anayasa değişikliği toplamda 27 yeni madde ve 159 yeni norm ile beraber eski anayasayı %65 oranında değiştirmeyi hedeflemiştir.

İnsan çıkarlarını her şeyin üstünde tutarak "devlet - toplum - insan" ilkesini "kişi - toplum - devlet" olarak değiştirmeyi planlayan Mirziyoyev tarafından "Yeni Özbekistan" inşası için yapılan anayasa değişikliği önerisi gerçekten ülke için demokratik bir sistem öneriyor gibi gözükmektedir. Tüm bu %65'in içindeki birkaç madde ise cumhurbaşkanı hakkındadır. Bunlar cumhurbaşkanlığı görev süre-

si beş yıldan yedi yıla çıkarmak ve hâlihazırda devlet başkanlığı görevinde ikinci dönem olan Mirziyoyev'in görev süresini sıfırlayarak kendisine aday gösterilme hakkı vermek, başbakanı meclis reddi sonucunda senato feshi ve başbakan ataması gerçekleştirmek, senato başkanı atamak gibi birçok idari göreve de doğrudan atama yoluyla görevlendirmeler gerçekleştirilecektir. İstifası sonrasında ise Âli Meclisi Senato üyeliğini ömür boyu sürdürebilecektir.

Anaysa değişikliğine dair en önemli üç eleştiri de hem muhalif kanatlar hem de politika yorumcuları tarafından şu şekilde yöneltmiştir. Devlet başkanı ve çevresindeki elitler değişmeden kendi güçlerini artıracaktır.

Bu kadar değişikliğin içerisinde bu kadar önemli bir kararın sıkıştırılması referandum sürecinde adil bir seçim hakkı sunulmadığının göstergesidir.

Önceki anayasada da insan haklarına dayandırılan birçok demokratik temelin olması ancak hükümet yetkililerinin onlara uymakla da sorunlar yaşamasıdır.

Tüm bu eleştiriler sonrasında Özbekistan'da anayasanın değiştirilmesine ilişkin referandum 30 Nisan'da yapılmıştır. Yüzde 84,54 gibi yüksek bir katılım olan referandumda nüfusun yüzde 90,21'i anayasanın değişmesi yönünde oy kullanmıştır.

Referandum sonucunda anayasa değişikli onaylanmakla beraber Mirziyoyev'in görev süresi seçimlerde tekrar seçilmesi şartıyla 2042'ye kadar uzayabilecektir. Tüm bu değişiklikler ve eleştirilerin sonunda yapılan yorumlardan en önemlisi ise Ancak Özbekistan'ın hala Sovyet

sonrası bir ülke ve Mirziyoyev'in de bu eski sistemin torunlarından biri olduğunu anlamamız gerektiği gerçeğidir. Özbekistan'da bu şekilde demokratik reform beklemek saflık olmakla beraber yetkililerin taviz vermeleri ve değişiklikleri tartışırken halklarının oylarını dikkate almalarının ise süreç içindeki en büyük demokratik başarı olduğu ifade edilmiştir. Karakalpakistan'da meydana gelen süreç bunların önemli göstergelerindedir.

Referandumun hemen ardından Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev 9 Temmuz'da yapılması planlanan yeni cumhurbaşkanı için erken seçim çağrısında bulunan bir kararname imzalayarak seçim sürecini de başlatmıştır. Bu kadar hakka sahip olan Mirziyoyev'in neden seçimlere 3,5 yıl varken erken seçim kararı aldığı da tartışılmıştır. Öne sürülen birçok sebep vardır. Ancak hem halk üzerindeki siyasi algıyı yönetmek hem de kendi propagandasını yapabilmek için devlet gücünün tek kaynağı olan halka ülke liderliğini emanet etmek, dünyanın şu anki durumundan doğru ve etkili kalkınma yolunu belirlemek ve değişen anayasa ile idari çalışma alanlarının düzeninin kurulması erken seçim sebepleri olarak ifade edilmiştir. Ancak bunun yanında muhalefetin seçime hazırlanmasını engellemek ve Kazakistan'daki seçimler ardından görev süresini uzatan Tokayev'in başarısının ardında kalmak da sebepler arasında sayılmaktadır.

Kararname ardından adaylar da belirlenmiştir. Özbekistan Liberal Demokrat Partisi, Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev'i yeniden aday gösterirken, Halk Demokrat Partisi, lideri Uluğbek İnatayov'u, Özbekistan Ekoloji Partisi, lideri Abduşukur Hamzayev'i, Adalet Sosyal

Demokrat Partisi Roba Mahmudova'yı aday olarak belirlemiştir. 2021'deki bir önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin organizasyonu için ayrılandan %41 daha az olacak şekilde toplam maliyeti hesaplanan seçimler ise 9 Temmuz'da tamamlanmıştır.

Halkın %79,88'inin (toplam 15 milyon 651 bin 405 seçmen) katılım sağladığı seçim sonucunda Liberal Demokrat Partiden aday gösterilen Şevket Mirziyoyev, seçmenlerin yüzde 87,05'ini alarak yeniden cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçimlerde Halk Demokrat Partisi adayı Uluğbek İnoyatov yüzde 4,02, Özbekistan Ekoloji Partisi adayı Abduşukur Hamzayev yüzde 3,74 ve Adalet Sosyal Demokrat Partisi adayı Roba Mahmudova ise yüzde 4,43 oy almıştır.

WAGNER DARBE GİRİŞİMİ

Rusya'nın paralı milis grubu Wagner, 23 Haziran 2023 tarihinde sıcak çatışma bölgelerinden başkent Moskova'nın hedefte olduğu bir ayaklanma başlatmıştır. İlk olarak 2014 yılında Donbass'taki çatışmalarda ayrılıkçı grupları destekleyerek ortaya çıkan Wagner, sonraki yıllarda Rusya'nın tüm dünyadaki askeri varlığının en önde gelen temsilcisi olmuştur. Her ne kadar Putin, Wagner'in resmi olarak Rus hükümeti ile bir bağlantısı olmayan özel bir askeri şirket olduğunu dile getirirse de Wagner; Ukrayna, Suriye, Libya başta olmak üzere Rusya'nın aktif rol oynadığı her çatışma bölgesinde Rus hükümetinin tutumuyla örtüşen bir pozisyon almasıyla dikkat çekmiştir.

Şubat 2022'de başlayan Ukrayna'nın işgali sü-

recinde de Wagner, Rusya için çok kritik bir konumda olmuştur. Ancak savaşın beklenenden uzun sürmesi, halktan Rus elitlerine ve tabii ki Wagner'e kadar birçok farklı kesimde huzursuzluğa yol açmıştır. Cepheye kirli işleri yapan ve yasal olarak pek de bir güvencesi olmayan bir oluşum olarak Wagner'in yaşadığı sorunlar ise diğer herkesinkinden daha fazla gündeme gelmiştir.

Ukrayna'nın işgali sürecinde önemli sayıda ağır ceza mahkumunu bünyesine katan Wagner'in Ocak 2023'ten itibaren bu uygulamayı durdurması, Wagner ile Rusya arasında bir şeylerin yolunda gitmediğine yönelik önemli sinyallerden biri olmuştur. Wagner'in kurucusu ve lideri Prigojin'in sık sık mühimmat yetersizliğini açıkça dile getirmesi, Savunma Bakanı Şoygu ve Genelkurmay Başkanı Gerasimov ile ilgili sert ifadeler kullanması ise taraflar arasında iplerin daha da gerilmesine sebep olmuştur. Putin ile tanışıklığı Putin'in belediye başkanlığı dönemine dayanan, Vladimir Vladimiroviç cumhurbaşkanı olduktan sonra Kremlin'in "cathering" hizmetlerini üstlenen ve "Putin'in Şefi" olarak bilinen Prigojin'in Rusya cumhurbaşkanı ile iletişiminin koparıldığı iddiaları, taraflar arasındaki anlaşmazlığı ileri bir boyuta taşımıştır. Bardağı taşıran son damla ise; Şoygu'nun, Wagner ile sözleşme imzalamak istemesi olmuştur.

Yıllardır tüm dünyada Rusya'nın birçok kirli işinin yürütücülüğünü yüksek bir bağlılıkla üstlenen ve bağımsız hareket eden Wagner, bağımsızlığını sürdürmeyi ve kendisine güvenilmesini istemiştir. Ancak Şoygu'nun bu kararından sonra Prigojin, hem Şoygu'yu hem de Gerasimov'u hedef tahtasına koymuştur. Bu

iki Rus üst düzey yetkilinin verdiği emirlerle Wagner'e saldırılar düzenlendiği ve Wagner'in mühimmattan yoksun bırakıldığını en sert biçimde dile getirmiş sonrasında ise ayaklanma başlatmıştır. Ancak her ne kadar 6 Rus helikopteri ve 1 Rus uçağı olmak üzere toplamda Rus Hava Kuvvetleri'nden 7 unsur düşürülmüş olsa da hedefe Putin değil çevresindeki yetkililer koyulmuştur.

Bu söylemlere rağmen Putin bu ayaklanmayı bir "ihanet" olarak nitelendirmiş ve gereğinin yapılacağını belirtmiştir. Rostov'a kadar hızla ilerleyen Wagner, 1 gün sonra Prigojin'in; kan dökmek istemediklerini ve Rusya için mücadele ettiklerini açıklamasının ardından ayaklanmasını durdurmuştur. Belarus Cumhurbaşkanı Lukaşenko aracılığıyla varılan anlaşma üzerine Wagner komutanları Belarus'a gönderilmiş ve Wagner'in başına kuruculardan biri olan Andrey Troshev getirilmiştir.

Bu gelişmelerin Putin'in iktidarında yaşanan

en ciddi "muhalif" hareket olduğu söylenebilir. Öte yandan Ukrayna savaşıyla yeterince itibarı zedelenen Rusya için ayrıca imaj zedeleyen bir olay olarak hafızalarda yerini aldığı da açıktır. Tüm dünyada Rusya'nın askeri, politik ve ekonomik çıkarlarının koruyuculuğunu yapan Wagner'in bundan sonraki süreçte nasıl bir konumda olacağı da merak konusudur.

KAZAKİSTAN'DA BAŞÖRTÜSÜ SORUNU

Orta Asya devletleri her ne kadar Müslüman halkın çoğunlukta yaşadığı bir bölgede yer alsada Sovyetler Birliği'nden kopuşun yaşanmasından sonra çeşitli sebeplerle bu varlığıyla çelişkili bir barışıklık süreci yaşamaktadır. Başta radikalizm ve terörizmin etkisi olmak üzere seküler devlet yapılanması ve İslam'daki mezhepsel çeşitlilik bu devletlerin yaklaşımlarında tereddüt içinde olmalarına sebebiyet vermekte-

dir. Diğer sebeplerin de etkili olmasının yanında son zamanlarda seküler devlet anlayışının da din özgürlüğü ile çeliştiği ve bu özgürlüğün kısıtlandığı alanlar da görülmektedir. Kazakistan'da son günlerde bu çerçevede ele alınabilecek bir tartışma sürmektedir. Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanı Yardımcısı Elmira Sahanberdiyeva tarafından ifade edilen bilgilere göre okullarda başörtüsü takılması talebiyle 5 binden fazla başvuru iletilmiştir. Ancak bu başvurular eğitim bakanlığı tarafından Kazakistan eğitim sisteminin laik olduğu ve herhangi bir propagandasına izin verilemeyeceği söylenerek reddedilmiştir. Ailelerle anlaşma yolu olarak da “Öğrenci okuldayken başörtüsünü çıkartıp, giderken geri takarak dışarı çıkabilir. Kimseye manen zarar vermiyoruz.” Açıklaması yapılmıştır.

Eğitim bakanlığı tarafından yapılan bu açıklama toplumu ikiye bölmüştür. Laik bir devlette bunun kabul edilemeyeceği söylemini savunanlar ile başörtüsü takma yasağını din özgürlüğüne demokratik söylemle vurulan darbe olarak savunanlar karşı karşıya gelmiştir. “Avrasya İnsan Hakları Örgütü” başkan yardımcısı, insan hakları savunucusu Olzhas Bilyalov, örgütün birçok defa başörtüsü ya da türban taktıkları için çocuklara baskı uygulayan okul yönetimlerinden şikâyet aldıklarını da belirtmiştir. Şikâyetler karşılığında idari cezalarla sonuçlanan vakaların da nadir olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında zorunlu okul üniforması gerekliliklerini içeren 13. maddenin din özgürlüğünü garanti altına alan ve dini gerekçeler de dahil olmak üzere eğitim alanında ayrımcılık yapmayan uluslararası kurallara uymadığını vurgulamıştır. Kazakistan'da din özgürlüğü ile ilgili

durumun gözden geçirilmesine yönelik öneri sunanların en önemli argümanlardan birisi ise Kazakistan'ın Anayasa'ya göre laik bir devlet olarak Akord'da görkemli bir şekilde iftar verirken, kızların başörtüsü takmasını yasaklaması çelişkili bir durumu ortaya koyduğudur. Aynı zamanda bu mevzuyu sorun haline getiren tek devletin Kazakistan olması eleştirilerek diğer ülkelerde bu iznin verilmesinin laiklik ilkesine zarar vermediği de ifade edilmektedir. Burada laiklik ilkesinin kavram olarak yanlış şekilde tartışılıyor olması tartışmasına girmeden mevzu üzerine gitmeye devam edilecektir. Yasak ile alakalı UNICEF eğitim programları sorumlusu Tatiana Aderikhina çocuk hakları sözleşmesi kapsamında çocuğun eğitim hakkı ile çocuğun dilini, kültürünü ve dinini kullanma haklarının olduğu ifade etmiştir.

Durumla alakalı diğer bir açıklama ise Kazakistan Müslümanları Ruhani İdaresi (DUMK) temsilcisi Nurlan Kayrbekov tarafından yapılmıştır. Etnik Kazakların Çin, Özbekistan ve Türkiye'den tarihi anavatanlarına dönmeleri nedeniyle Kazakistan'da İslam dinine inananların sayısının arttığını ifade eden Kayrbekov Kazakistan'da oranın yükselmesinin başörtüsü takma ve benzeri konularda daha yumuşak bir tutum sergilenmesi gerektiğini söylemiştir. Başörtüsünün serbest bırakılmasını desteklerken bunun geleneksel sınırları aşmamasının önemli olduğunu altı çizilmektedir.

AFGANİSTAN'DA TARIMSAL KALKINMA ADIMI: KUŞ TEPE KANALI

ABD karşısındaki zaferinin ve kuruluşunun 2. yılını geçtiğimiz günlerde kutlayan Afganistan birçok ülke tarafından hala resmi olarak tanınmamaktadır. Bu durum yatırımları çekmekte zorlanmasına sebep olmakla beraber ticari süreçleri de etkilemektedir. Tanınmamanın verdiği bu tarz sıkıntılar ülkenin kendi sorunlarına çözüm araması için itici güçlerden birisi de olmuştur. Hem iç politikada otoritenin hem de ülkede refahın artması için harekete geçilerek Kuş Tepe Kanal projesinin yapılması kararı alınmıştır.

Belh vilayetinden Cevzcan'a ve Faryab'a dek uzatılması planlanan kanalın 100 metre genişliğinde ve 280 kilometre uzunluğunda olup 650 metreküp su taşıyacağı açıklanmıştır. Kanal suyunun kaynağı Afganistan ve Tacikistan dağları olan Amurderya olacaktır. Proje ile birlikte kurak bir arazi olup tarımsal özellikleri kullanılmayan Andhoy, Şibirgan, Akça ve Belh-Mezar-ı Şerif bölgelerinin verimliliğinin artırılması ve böylece ülkenin tarımsal kaynaklarının kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi hedeflenmektedir.

Proje Afganistan için büyük önem arz etse de Orta Asya ülkeleri tarafından endişe ile karşılanmıştır. Yıllardır su sıkıntısı çeken ve ülkeler arasındaki önemli bir anlaşmazlık meselesi olan suyun kullanımı mevzusuna yeni bir aktör olarak Afganistan'da katılmıştır. Nehrin kaynağı olmasına rağmen yıllardır süren savaştan dolayı aktif olarak kullanılmayan bu su kaynağı-

na yönelik bu girişim anlaşmalar kapsamında değerlendirildiği müddetçe Afganistan'ın hakkıdır. Burada "anlaşmalar kapsamındaki sınır" ifadesiyle Sovyet sonrası ülkelerde su kullanımına dair imzalanan Almatı Anlaşması'na atıf yapılmaktadır. Ancak Afganistan bu anlaşmaya dâhil olmadığı ve savaş sürecinde yılda 2 m³'ten fazla su tüketmediği için göz ardı edilmiştir. Kanalin inşası sonrasında özellikle Özbekistan ve Türkmenistan'ın tarım arazileri sıkıntıya girmekte ve diğer ülkelerin de su kullanım

oranlarını önemli ölçüde sınırlandırmaktadır. Hatta bu durumu olabildiğince aza indirmek için Özbekistan inşa için iş birliği kanallarını açık tutacağını ifade etmiştir. Projenin ulusal bütçe kullanılarak yapılması Afganistan'ın kendisini dünyaya kanıtlamasının önemli bir adımı olmasının yanında Orta Asya devletleri için hayati olan suyun kullanımı Afganistan'ın bu ülkelerle olan ilişkilerini ve iş birliklerini de olumsuz olarak etkileyecektir.

İLİM ^{VE}
MEDENİYET
- D E R N E Ğ İ -